

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

Viite: Lausuntopyyntö asiasta HE 131/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta

Asia: Vanhusasiavaltuutetun lausunto

Vanhusasiavaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka lakisääteisenä tehtävänä on edistää ikääntyneiden ihmisten asemaa ja heidän oikeuksiensa toteutumista. Vanhusasiavaltuutettu seuraa lainsäädännön kehittämistä ja toimeenpanoa sekä yhteiskunnallista päätöksentekoa ja arvioi niiden vaikutuksia ikääntyneisiin. Tarkastelemme esitystä ikääntyneiden ihmisten näkökulmasta.

Esityksen mukaan alkoholilakia muutettaisiin niin, että mahdollistettaisiin alkoholiyhtiö Alko Oy:lle sekä vähittäismyyntiluvallisille toimijoille alkoholijuomien verkkokauppa sekä muut jakeluun ja noutoon perustuvat vähittäismyyntikonseptit, kuten alkoholijuomien toimitus. Muutos tarkoittaisi sitä, että alkoholijuomia voisi saada myös kotiin toimitettuna. Vahvoja alkoholijuomia olisi mahdollisuus tilata myös ulkomaisilta toimijoilta.

Ehdotettu alkoholilain muutos ei ole kannatettava yhteiskunnan nykytilanteessa, jossa ikääntyneiden päihteiden käyttö on kasvussa. Heille suunnattua päihdetyötä ja -palveluja sekä kuntoutusta on saatavilla erittäin vähän tarpeeseen nähden. Tutkijoiden mukaan yleisin iäkkäiden saama ”päihdepalvelu” on tavanomainen kotihoito, jossa ei kuitenkaan ole osaamista iäkkäiden päihdeongelmista (Zechner ym. 2024). Kotihoidon saatavuus on vähentynyt usean vuoden ajan. Lisäksi sosiaali- ja terveysalan järjestöjen rahoitus on romahdusmaisesti niukkenemassa rahoitusleikkausten vuoksi, mikä heikentää ehkäisevää päihdetyötä järjestöissä.

Vanhusasiavaltuutettu ei näe mitään perusteita kannattaa esitystä, joka toteutuessaan sisältää riskejä ikääntyneiden päihdeongelmien lisääntymiseen ja palveluiden tarpeen kasvamiseen. Vanhusasiavaltuutetun saamien tietojen mukaan tarve ikääntyneet huomioiville päihdepalveluille on jo nykytilanteessa suuri. Näitä palveluja ei juurikaan ole.

Ikääntyneillä päihdeongelmia aikaisempaa enemmän

Suomessa on Tilastokeskuksen mukaan noin 1,3 miljoonaa yli 65-vuotiasta. Heistä 75 vuotta täyttäneitä on noin 670 000 ja yli 90-vuotiaita on yli 60 000. Iäkkäiden ihmisten osuus Suomen väestöstä on suuri ja kasvaa edelleen. Erityisen nopeasti kasvaa kaikkein iäkkäimpien määrä.

Ikääntyneiden päihdehäiriöt ovat lisääntymässä. Runsasta alkoholin käyttöä on suomalaisista 65 vuotta täyttäneistä miehistä lähes puolella ja naisista viidenneksellä. Erityisesti ikääntyneiden naisten alkoholin käyttö on lisääntynyt. (Runsten 2024.) Eläkeikäisten alkoholinkäytön kasvun muutos muodostaa merkittävän haasteen myös palvelujärjestelmälle ja sen rakenteiden kehittämiselle (Kuussaari ym. 2021).

Ikääntyessä alkoholin terveyshaitat korostuvat: pienempi määrä alkoholia aiheuttaa humaltumisen, ja riski esimerkiksi kaatumiseen tai muihin tapaturmiin kasvaa. Valtaosa ikääntyneistä käyttää jotakin lääkettä ja viidesosalla yli 75-vuotiaista on käytössään 10 lääkettä tai enemmän (sotkanet.fi). Tämä altistaa ikääntyneitä muita ikäryhmiä enemmän alkoholin ja lääkkeiden haitallisille yhteisvaikutuksille. Elimistön ikääntyminen herkistää päihteiden vaikutuksille, ja riskikäyttö on yhteydessä fyysisiin ja psyykkisiin sairauksiin sekä esimerkiksi muistisairauksiin.

Alkoholin käyttötapojen suhteen ikääntyneet ovat hyvin heterogeeninen ryhmä. Ikääntymiseen liittyy kuitenkin tekijöitä, jotka voivat altistaa päihdeongelmille, esimerkiksi aiempi päihdeongelma, mielenterveyden häiriöt, yksinäisyys, liikkumisen väheneminen, vähäinen koettu sosiaalinen tuki, taloudelliset haasteet sekä muutokset elämäntilanteissa ja niihin liittyvät toimimattomat sopeutumiskeinot (Runsten 2024). Päihdeongelmassa saattaa olla kyse pitkään jatkuneesta päihteiden käytöstä tai elämänmuutoksen, esimerkiksi eläköitymisen tai leskeytymisen, yhteydessä alkaneesta liiallisesta alkoholinkäytöstä.

Ikääntyneitä koskevia päihde- ja mielenterveyspalveluja sekä -osaamista on kehitettävä

On arvioitu, että mahdollisia ikääntyneitä päihdepalvelujen tarvitsijoita saattaa vuoteen 2030 mennessä olla lähes puoli miljoonaa. Suurinta osaa iäkkäiden päihdeongelmista ei tunnisteta ja usein hoitoon pääsy viivästyy. (Runsten 2024.) Yksi keskeinen este palveluihin pääsulle on ikäsyrijntä (Virokannas & Zechner 2025).

Päihdepalvelut ovat täysin riittämättömät ja vaikeasti saavutettavat ikääntyneille (Vanjusov 2022, Zechner 2024). Nyt lausuttavana oleva esitys tulee hyvin todennäköisesti lisäämään palveluiden tarvetta. Jo nykytilanteessa ikääntyneille suunnattuja päihdepalveluita on lisättävä ja niiden saavutettavuutta on parannettava. Tarve koskee sekä ennaltaehkäiseviä päihdepalveluita että päihdehoitoa ja -kuntoutusta. On myös vahvistettava iäkkäiden palveluissa (esim. kotihoidossa) toimivien ammattilaisten päihdeosaamista. Lisäksi ikääntyneet tarvitsevat lisää tietoa liiallisen alkoholin käytön riskeistä.

Kuten esityksessäkin todetaan, uhka lähisuhdeväkivaltaan lisääntyy alkoholin vaikutuksen alaisena. Tämä lisää tarvetta parantaa myös ikääntyneille soveltuvien turvakotien sekä lähisuhdeväkivaltatyön saatavuutta. Mikäli lakiesitys toteutuu, alkoholin toimittajia on velvoitettava tekemään huoli-ilmoitus (eli ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta) tilanteessa,

jossa he havaitsevat esimerkiksi ikääntyneen kaltoinkohtelua tai alkoholin käytöstä johtuvaa vaaraa terveydelle. Esityksen sisältämässä omavalvontasuunnitelmassa, toimituspassissa ja lupaehdoissa tulisi ottaa huomioon myös nämä näkökulmat.

Alkoholijuomien toimittajalla mahdoton tehtävä

Esityksen mukaan alkoholijuomien toimittajilla olisi kaikilla suoritettuna toimituspassi ja siten heillä olisi riittävät tiedot alkoholijuomien toimituksia koskevista säännöksistä, määräyksistä ja ohjeista sekä tarvittava tietotaito toimia myös mahdollisissa haastavissa alkoholijuomien luovutustilanteissa.

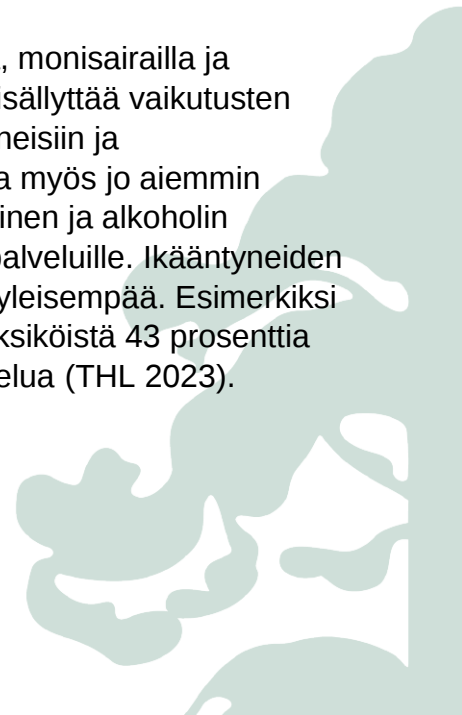
Esityksen mukaan keskeistä lakiesitykseen liittyvien monien riskien toteutumisen näkökulmasta on, kuinka hyvin luovutuskieltoja noudatetaan. **Kun toimittaja luovuttaa alkoholintilauksen iäkkäälle asiakkaalle, on tämän haasteellista tai jopa täysin mahdotonta arvioida hänen tilannettaan. Mitkä ovat luovuttamisen tosiasialliset kriteerit tilanteessa, jossa toimittaja kohtaa luovutustilanteessa iäkkään henkilön, jonka liikkumiskyky on heikentynyt tai sekavan oloisen iäkkään ihmisen, jonka luona on muita päihtyneitä?**

Esityksen vaikutusten arviointia on laajennettava

Vanhusasiavaltuutetun mukaan luonnoksen vaikutusten arviointia tulisi täsmentää. Esityksessä on lyhyt kappale (s.54) ikääntyneistä ja alkoholin käytöstä:

”Alkoholihaitat ilmenevät ikääntyvillä huomattavasti pienemmillä annoksilla kuin nuorilla. Alkoholijuoman toimitus voisi tehdä helpommaksi erityisesti huonokuntoisten ikääntyneiden henkilöiden alkoholiostot ja näin lisätä kyseisten henkilöiden alkoholinkulutusta ja niistä aiheutuvia haittoja. Sekä pitkäaikaisesta alkoholinkäytöstä aiheutuvat alkoholihaitat, että kotitapaturmat voisivat lisääntyä, mikäli esitys lisäisi alkoholin käyttöä ikääntyneiden keskuudessa.”

Olisi tarpeellista korvata termi ”huonokuntoiset” pitkäaikaissairaille, monisairaille ja toimintakyvyltään heikentyneillä iäkkäillä. Olisi myös perusteltua sisällyttää vaikutusten arviointiin täsmällisempi arvio lakimuutoksen seurauksista ikääntyneisiin ja palvelujärjestelmään. Kotitapaturmien lisäksi seurauksia voivat olla myös jo aiemmin mainitut palveluiden tarpeen kasvu, lähisuhdeväkivallan lisääntyminen ja alkoholin käytöstä lisääntynyt kustannusten nousu mm. sosiaali- ja terveystaloukselle. Ikääntyneiden kokemaa lähisuhdeväkivaltaa on usein vaiettu ilmiö, mutta oletettua yleisempää. Esimerkiksi THL:n tekemän kyselyn mukaan iäkkäiden kotihoitoa tarjoavista yksiköistä 43 prosenttia raportoi havainneensa omaisten tai läheisten tekemää kaltoinkohtelua (THL 2023).

Vanhusasiavaltuutetun tapaamisissa hyvinvointialueiden virkamiesjohdon kanssa on tuotu esiin, että terveys- ja sosiaalipalveluissa hoidetaan päivittäin iäkkäitä, joilla on päihteiden käyttöön liittyen tapaturmia tai muita terveysongelmia.

Kuten esityksessä todetaan, alkoholin myynnin ja kulutuksen kasvu kulkee käsi kädessä alkoholihaittojen kasvun kanssa. Ehyt ry:n laskelmien mukaan tämä myös lisää huomattavasti terveydenhuollon kustannuksia (Ehyt ry 2024). Odotettavissa on, että ikääntyneiden (ja myös muun ikäisten) kohdalla kulutuksen kasvu todennäköisesti lisää esimerkiksi päivystyskäyntejä ja muiden terveyspalveluiden tarvetta, jolloin myöskään myynnin kasvusta odotettu saatu taloudellinen kokonaishyöty valtiolle ei toteutune.

Hallituksen esityksessä tuodaan esille, että alkoholin riskikulutus saattaa kasvaa, kun alkoholia voi tilata myös suoraan kotiin. **lääkäiden palveluiden saannin kriteerien tiukentumisen myötä yhä useampi jo toimintakyvyltään heikentynyt ikääntynyt ihminen asuu kotona ilman kotihoitoa.** Keskeisessä riskiryhmässä lainmuutoksen kannalta ovat ne ikääntyneet henkilöt, joiden toimintakyky rajoittaa asiointia kodin ulkopuolella, mutta etämyynnin vapauttaminen helpottaa alkoholin tilaamista ilman tarvetta poistua kotoa.

lääkäiden päihde- ja mielenterveyspalvelujen kehittämisohjelmaa tarvitaan

Vanhusasiavaltuutetun näkökulmasta on välttämätöntä turvata päihdepalveluiden tosiasiallinen saatavuus iäkkäille. Tämä edellyttää valtakunnallisen ikääntyneiden päihde- ja mielenterveyspalveluiden kehittämisohjelman käynnistämisen. Tietoa päihdepalveluiden tarpeesta on saatavissa mm. käynnissä olevasta IKÄPÄ-tutkimushankkeesta (Zechner ym. 2024).

Helsingissä 10.11.2025

Vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo
Asiantuntija Elisa Virkola

Lähteet

Ehyt ry (2024) Tuore selvitys: Alkoholin kustannukset julkiselle terveydenhuollolle jopa 1,1 miljardia euroa vuodessa - EHYT ry

Kuussaari, K, Tigerstedt K ja Vilkkio A. (2021) 55 vuotta täyttäneet päihteiden käyttäjät sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmässä. Teoksessa: Kaukonen O ja Kuussaari K (toim.) Päihdepalveluiden yhteiskunnalliset haasteet, THL raportti.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142678/URN_ISBN_978-952-343-645-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Runsten S. (2024) Ikääntyneiden päihdehäiriöt ja riippuvuudet. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 2024;140(4):327-32. <https://www.duodecimlehti.fi/duo18119>

THL (2023) Tutkimuksesta tiiviisti 45/2023. Puolet vanhuspalvelujen toimintayksiköistä havainneet asiakkaiden kaltoinkohtelua. <https://www.julkari.fi/handle/10024/147196>

Vanjusov H. (2022) Saatavilla, mutta ei saavutettavissa. Sosiaalioikeudellinen tutkimus päihdepalveluihin pääsystä. Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4625-6>

Virokannas E & Zechner M. (2025) Ikääntyneiden päihteidenkäyttö, palvelutarpeet ja esteet palveluihin pääsulle. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus. Esitys sosiaalityön tutkimuksen päivillä 15.5.2025, Rovaniemen yliopisto. Työryhmä 15: Vanhuus, päihteet ja palvelut.

Zechner M, Virokannas I, Kankkonen H, Härkönen J, Kaitala I, Karttunen T, Rossi E & Leppo A (2024) Päihteiden käyttö ja palvelutarpeet vanhuudessa – kohti gerontologisen päihdesosiaalityön mallia. Gerontologia 1/2024. <https://journal.fi/gerontologia/article/view/142227/91014>

